

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ ARASINDA NORMATİF TEORİNİN YERİ VE KAPSAMI

Zerrin Ayşe BAKAN*

This article focuses upon the rise of normative theory in the post Cold War era. According to the essay, the normative theory not only poses a challenge to the positivist inclinations in the theory of International Relations, but also to the realist paradigm. The essay first discusses why normative theory had a marginal position and then elaborates in explaining different phases in which norms develop. Finally, the basis and content of the theory are explained.

GİRİŞ

Uluslar arası ilişkiler teorilerinin büyük bir çoğunluğu, devletler arasındaki ilişkileri açıklarken olayları ve sonuçlarını ön plâna alıp, olayların nedenlerini ve bu nedenlerin haklılığı tartışmasını gözardı etmektedirler; çünkü bu teoriler, “ne yapılmalıdır?” sorusundan çok “ne yapılmıştır?” sorusuna cevap aramaktadırlar. “Ne yapılmalıdır?” sorusunun cevaplayan, olayların iç ve dış nedenlerini objektif bir açıyla incelemeye çalışarak bu nedenlerin iyi ya da kötü, haklı ya da haksız olup olmadığının belirlenmesini sağlamada, bazı temel çıkış noktaları sağlayabilecek bir teori, Uluslar Arası İlişkiler disiplinde bugüne kadar ancak marjinal bir konum edinebilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dramatik bir şekilde değişen dünya siyasal haritası, Uluslar Arası İlişkiler teorilerini açıklamakta güçlük çektikleri birtakım yeni olaylar, olgular ve kavramlarla karşı karşıya bırakmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'da egemenliğini yeni kazanan devletlerde ortaya çıkan etnik azınlıklarla ilgili yeni sorunlar, yeniden canlanan milliyetçilik ve mikro-milliyetçilik akımları, insani müdahalelerin gereğinin büyük tartışmalara sebep olduğu uluslar arası gelişmeler, dünya ölçeğinde kendini gösteren çevre sorunları, Uluslar Arası İlişkiler teorisyenlerini mevcut teorileri yeniden düşünmeye ve değerlendirmeye zorlamaktadır. İşte tüm bu gelişmeler de, Normatif

* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümü
Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 427-444.

teorinin yeniden canlanmasına ve Uluslar Arası İlişkiler disiplininde daha merkezî bir konum talep etmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada, 1990 sonrasında âdeta yeniden doğan Normatif teoriye ilişkin tanım ve değerlendirmelere yer verilecektir. İlk olarak, Normatif teorinin gelişmesini engelleyen nedenler sırası ile ele alınacaktır. Daha sonra ise, normun tanımına ve normların oluşum aşamalarına kısaca değinilerek, bir normun hangi nedenler ve araçlar yolu ile Normatif teori açısından büyük önem taşıyan uluslar arası normlara dönüştüğü incelenilecektir. Son olarak da, Normatif teorinin tarihsel temelleri, kapsamı, Uluslar Arası İlişkiler disiplindeki yeri ve rolü irdelenecektir.

NORMATİF TEORİNİN GELİŞEMEMESİNİN NEDENLERİ

Uluslar Arası İlişkiler disiplininde Normatif teoriyi uzun bir süre marjinal bir konumda tutan nedenler nelerdir? Normatif teorinin kabul görmesini engelleyen bu nedenler, geçerliliklerini günümüzde ne kadar korumaktadırlar? Soğuk Savaş sonrası gelişen yeni uluslar arası politik, ekonomik ve sosyal oluşumlar, Normatif teoriye bakışımızı nasıl etkilemektedir?

Çok yakın zamanlara kadar değer yargılarından bağımsız, pozitivist bir yaklaşımın önemi ve hâkimiyeti Uluslar arası İlişkiler teorisyenleri arasında tartışma götürmez bir temel olarak yer almaktaydı. Sosyal bilimlerde, teorilerin oluşturulmasında değer yargılarının ve etiksel tercihlerin kullanılması karşıtı pek çok görüş mevcuttur. Normatif teorinin Uluslar Arası İlişkiler teorileri arasında rağbet görmeyişinin en temel nedenlerinden biri de, Normatif teorinin işte bu tartışmalı içsel özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Devletler arasındaki ilişkileri etkileyen çeşitli ön koşulları, genel eğilimleri tanımlamada ve ilişkilerin ne doğrultuda gelişebileceğini tahmin etmeye yarayan Uluslar Arası İlişkiler teorilerinin herbiri "genel bir mantıkî haritanın parçasıdır."¹ Uluslar Arası İlişkiler teorisyenleri, inceleme konusu olay ve olguları değer yargılarına yer vermeyecek objektif bir şekilde açıklama ve anlama yoluna giderler, yani pozitivist yaklaşımı kullanırlar. Sosyal bilimlerdeki bu objektif olma kaygısı ile, Normatif teorinin Uluslar arası İlişkilerdeki yeri birbirini tamamlayan bazı nedenlerden dolayı göz ardı edilmiştir.

¹ Michael Banks, "The Inter-paradigm Debate," Margot Light ve A.J.R. Groom (der.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, (London: Pinter, 1985), s. 7.

.....
: **Normatif teorinin** Pozitivist yaklaşımın sosyal bil-
: **Uluslar arası ilişkilerdeki** imlerdeki genel geçerliliği,
: **yeri birbirini tamamlayan** : Uluslar Arası İlişkiler alanında
: **bazı nedenlerden dolayı** : Realist teorinin hâkimiyeti,
: **göz ardı edilmiştir.** : kültürel rölâtivizm ve Soğuk
: Savaş'ın getirdiği koşulların
: tümü, Normatif teorinin Soğuk
.....
Savaş sonrasında dek gelişmemesinin başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Uluslar Arası İlişkiler alanında, diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi, pozitivist yaklaşımın temel alınması uluslar arası politikadaki çeşitli sorun ve olayların etik yanlarının kabulünü imkânsız kılmıştır. Ancak, Neufeld'in de belirttiği gibi: "toplumun incelenmesinde yorumsal yaklaşımların kullanılmasındaki artış, pozitivistin hegemonyasını sarsmış ve insan bilincinin indirgemeyen gücünün tümüyle tanınması için bir alan açmıştır."² Böylece, bilimsel bilginin değer yargısız olma temeli yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Hatta, pozitivistin de kendi içinde saklı bir normatif içeriği olduğu ileri sürülmektedir. Bunu ileri sürenlerden biri olan Neufeld, değer yargısız ve objektif söylemine karşın, aslında pozitivistin açık ve gizli değer yargılamaları ile normatif ve ideolojik önesürümler içerdiğini belirtmektedir.³

Uluslar arası ilişkiler'de pozitivist yaklaşımı temel alan araştırmacılar, öncelikle bir araştırma konusu ve ilgilendikleri konuyu incelerken kullanmak üzere bir teori seçmek durumundadırlar. İşte bu aşamada, araştırmacılar "konunun seçiminde kişisel değer yargılarının etkisi altında kalabilirler."⁴ Bunun yanısıra, seçilen araştırma konusunun irdelenmesinde sosyal bilimcinin kullanacağı teorinin zaten kendi içinde varsaydığı birtakım normatif tercihler mevcuttur. Böylece seçilen teori, teorinin temel varsayımları dâhilinde açıklanmaya çalışılacak olan gerçeklikleri önceden belirleyecektir.

Bir sonraki aşamada seçilen araştırma konusu olan olgu ve olayları açıklarken, sorunun tüm taraflarının bakış açıları gözönüne alınarak bir değerlendirme yapmak gereği vardır. Taraflarının iddialarının gerektiği gibi anlaşılması için, tarafların değer sistemleri gözönüne alınmalıdır. Hatta, araştırmacının yaptığı yorum ve açıklamalar, araştırmacının

² Mark A. Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), s. 93.

³ Bu konudaki ayrıntılı tartışma için bakınız: Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, ss. 98-106.

⁴ Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, s. 99.

kendi değer yargıları da gözönüne alınarak yeniden yorumlanmalıdır. Bu nedenlerden ötürüdür ki, Frost'un da belirttiği gibi: "Uluslar Arası İlişkiler akademisyenleri, normatif tavırlar almak zorundadırlar."⁵ Ancak, günümüzde dahi, akademisyenlerin bakış açılarında yer alan bu normatif öğeler, bilimsel objektiflik kılıfı altında saklı tutulmaktadır.

Normatif teorinin Uluslar arası ilişkiler teorileri arasında merkezî bir konuma gelememesinin nedenlerinden biri de, Realizmin Uluslar Arası İlişkilerdeki uzun süreli üstünlüğüdür. Realist teori, devletlerinin başlıca aktörler olarak kabul edildiği bir güçler dengesi sistemini uluslar arası politikanın temeli olarak varsaymaktadır. Bu güçler dengesi sistemi içinde devletin esas amacı, dış politika alanında kendi ulusal çıkarlarını (ki bu ulusal çıkarlar çoğunlukla askerî alandadır) kollamak ve maksimize etmektir; bunu yaparken de rasyonel karar verme süreci kullanılmaktadır. Ulusal güvenliğin sağlanmasının temel olarak alındığı bu sistemde, Morgenthau'nun da belirttiği gibi, "Yürütülen politikalar ya devletin gücünü korumak ve artırmak ya da bu gücü göstermeyi amaçlar."⁶

Realistlere göre askerî güvenlik ya da stratejik konular "birincil politika - high politics"; öte yandan, ekonomik ve sosyal konular daha az önem taşıdıkları varsayıldığından "ikincil politika - low politics" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, birincil politikaların diğerlerine oranla göreceli üstünlüğünün yanı sıra, diğer tüm politikaların oluşumunda ve yürütülmesinde temel etken olarak görülmesidir. Realist teorinin bu keskin dünya görüşü kapsamında, dış politika alanında verilecek olan kararların ve uygulanacak politikaların ahlâkî açıdan doğru ve adil olup olmadığının tartışılmasına yer yoktur. Realist anlayış çerçevesinde, toplumsal ve kişisel anlamda oldukça büyük bir önem taşıyan normlar, devletlerin ulusal çıkarlarının ön plâna çıktığı uluslar arası politikada ise değerlerini tamamiyle yitirmektedirler.

Buna karşılık Vasquez, Realist teorinin temel varsayımlarından biri olan rasyonel karar alma modelinin geçerliliğini tartışan birtakım nedenler ileri sürmektedir.⁷ Öncelikle, kişilerin ve grupların genellikle rasyonel bir tavırla karar vermediklerini belirten Vasquez, bunun nedenini karar verme sürecinde kullanılan bilgilerin birtakım psikolojik prensipler bazında değerlendirilmesine bağlamaktadır. Aslında, varılmak istenilen hedeflerin seçimi, kendi içinde birtakım değer

⁵ Mervyn Frost, "The Role of Normative Theory in IR," *Millennium*, Vol. 23, No. 1, 1994, s.118.

⁶ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: McGraw-Hill, 1993), s. 50.

⁷ Bakınız: John A. Vasquez, *The Power of Power Politics: A Critique*, (London: Frances Pinter, 1983).

yargılamaları ve tercihleri taşır. Ayrıca, istenilen hedeflere ulaşmada hangi yolun tercih edileceğinin ve hangi yolun daha etkili ve iyi bir sonuca ulaştıracağına belirlenmesi temelinde bazı ahlâkî tercihler yer almaktadır. Buna göre, Realizmin rasyonel bir şekilde karar veren devlet adamı varsayımı, kişisel faktörleri ve dış politika kararlarını büyük ölçüde etkileyen iç politikanın yapısal niteliklerini gözden kaçırmaktadır.

Tüm bunların yanısıra Vasquez'e göre Realist teori, yeni çıkarımlar üretmede ve askerî güvenlik dışındaki alanlarda (örneğin, ekonomik ilişkiler, çevre sorunları, vb.) devletlerin davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Buna karşın, Realizmin Uluslar Arası İlişkilerdeki uzun süreli hâkimiyetinin ve hâlen kabul görür olmasının nedenini Vasquez, Realizmden daha kapsamlı bir Uluslar Arası İlişkiler teorisinin yokluğunda Realist teorisinin reddinin mümkün olamamasına bağlamaktadır.⁸ Aynı şekilde Rosenberg de Realist teoriyi eleştirirken "tarihsel anlayış, geçerli açıklama, bütünsel bir teori ve ahlâkî uslamlamayı bir araya getiren"⁹ başka bir alternatif teorisinin geliştirilememiş olmasını, Realizmin hâkimiyetinin asıl nedeni olarak göstermektedir.

Öte yandan Frost, Realist teorisinin de belirli bazı değerleri içerdiğine değinmektedir.¹⁰ Buna göre, normatif sorunlarla direkt olarak ilgili olmadıkları savına karşın, yine de Realist teoriler temellerinde normatif bir unsur taşımaktadırlar. Aslında Realistlerin uluslar arası meselelerde düzenin önemine olan inançlarının ta kendisi normatif bir varsayımdır. Realistlere göre düzen, tüm diğer değerlerin ön koşulunu oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Realistler, uluslar arası ilişkilerde temel aktör olarak devleti ele alırlar. Ancak, devlet kavramının temelinde bazı normatif özellikler yer almaktadır. "Devlet nedir?" sorusuna verilen cevapların içinde pek çok normatif tanımlama bulmak mümkündür. Örneğin, devletler egemendirler ve bir devletin varlığı, belli bazı normatif kural ve yükümlülükleri ortak bir amaç çerçevesinde kabul eden bir halk kitlesinin varlığına bağlıdır. Bu kural ve yükümlülükler, devlet ve halk arasındaki sivil ve siyasal ilişkiyi belirler. Öyleyse devlet, "Halkın sahip olduğu inanç ve normlardan bağımsız olarak var olan siyasal bir gerçeklik değildir."¹¹

⁸ Vasquez, *The Power of Power Politics*, s. 226.

⁹ Justin Rosenberg, "The international imagination: IR theory and 'Classic Social Analysis'," *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 1, 1994, s. 85.

¹⁰ Mervyn Frost, Kent Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisansı Uluslar arası İlişkiler Teorileri I-II Ders Notları, Canterbury - İngiltere: Kent Üniversitesi, 1996-1997.

¹¹ Mervyn Frost, *Ethics in International Relations: A Constitutive Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), s. 58.

Normatif teorinin gelişimini etkileyen bir başka etken ise, kültürel rölâtivizm kavramıdır. Rölâtivizm çerçevesinde inançlar, değer yargıları ve âdetler evrensel olmayıp, belirli bir kültüre ya da sosyal ve tarihsel koşullara bağımlıdır. Günümüz dünyasına çoğulculuk hakimdir. Dinsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal bu çoğulculuk içinde, görünürde üzerinde tümünden anlaşılan bir değerler bütününden çok, farklı değer yargılarının varlığı sözkonusudur. Bunlar arasında, din kökenli ahlâkî inanç sistemleri (Hıristiyanlık, Müslümanlık, Yahudilik, Budistlik, Hinduluk, vs.); ya da tam bunların tam karşıtı olan laik birtakım ahlâkî inanç sistemleri (sosyalist, komünist, anarşist, vs.) örnek olarak verilebilir. Mantıki olarak bu inanç sistemlerinden hangisinin en doğru olduğunu saptamak olanaksızdır; ayrıca, geçerli bir saptama için gerekli olan evrensel bir ölçütler bütünü mevcut değildir. Bu da, rölâ-tivizmin büyük ölçüde kabul görmesine neden olmuştur.

Ancak yine de farklı kültürlerin birbirleriyle iletişim kurabileceği müşterek bir ortam ve anlayış oluşturulamaz mı? Yoksa, kültürel rölâ-tivizmin varlığına öylece teslim olmak mı gerekir? Ünlü Antropolog Geertz'in tanımına göre kültür: "İnsanlığın varoluş eksikliklerinin giderilmesi sorununa bir toplumun verdiği cevaptır; ve her kültür aynı sorunsala farklı bir cevap üretmektedir."¹² Bu nedenle kültürel çeşitlilik, hem farklılığı hem de benzerliği kendi içinde taşımaktadır. Geertz'e göre, "Tüm toplumların cevap aradıkları birtakım evrensel sorunsallar mevcuttur; yani söz konusu evrensellik verilen cevaplar temelinde değil, cevap gerektiren sorular temelindedir. Öyleyse, bu benzerlik ve farklılığı bir kez görmeye başlarsak, kültürler arasında bir çeşit iletişim ve hatta koordinasyon sağlamak mümkün olabilir."

Son olarak, Soğuk Savaş sisteminin kendisi, Normatif teorinin uzun yıllar boyunca yadsınmasında büyük bir rol oynamıştır. Soğuk Savaş yıllarının iki-kutuplu güçler dengesi sisteminde Doğu ve Batı'nın ideolojik fikir ayrılığı ve nükleer silâhlanma ortamı içinde ciddi normatif taleplerde bulunmak oldukça imkânsız ve anlamsızdı. Frost'un deyişiyle, "bir 'ölüm-kalım' mücadelesi içinde, âdil bir dünya düzeninden bahsetmeye zaman ve çaba harcamak çok da isabetli görünmüyordu."¹³ Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslar arası politikanın gündemini önemli bir şekilde değiştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler, yeni normatif sorunları da beraberlerinde getirmişlerdir. Bundan dolayıdır ki demokrasi, insan hakları, çevre sorunları, sivil savaş, azınlıklar, toplu göçler, mülteciler, insanî müdahale gibi nor-

¹² Kapsamlı tanım ve tartışma için bakınız: Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, (London: Fontana Press, 1993).

¹³ Frost, *Ethics in International Relations*, s. 5.

matif cevaplar gerektiren sorunların uluslar arası politikadaki önemleri oldukça artmış; bu da, Normatif teorinin hatırı sayılır bir ölçüde hızlı bir gelişme göstermesini mümkün kılmıştır.

NORM TANIMI VE ULUSLAR ARASI NORMLARIN OLUŞUMU:

Normatif teorinin kapsamını açıklamaya geçmeden önce, ilk olarak normun tanımını yaparak uluslar arası düzeyde kabul gören normların hangi aşamalardan geçtiğine göz atmak yararlı olacaktır. Uluslar arası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde Williams, normun tanımını şöyle vermektedir: "Norm, bir faaliyet için gereken kural, standart, veya kalıplardır. Sosyal normlar, davranış kurallarıdır. Normlar, bir davranışın yargılanmasına yarayan ve tasvip edilip edilmemesine dayanak noktası oluşturan davranış standartlarıdır."¹⁴ Uluslar Arası İlişkiler Akademisyenleri de normu, belirli bir kimlik sahibi bireyin başvurması gereken uygun davranış kalıpları olarak tanımlamaktadırlar. Uluslar arası normlar ise, devletlerin davranışlarını düzenleyen standartlardır.¹⁵

Uluslar arası normlar, oluşumları sırasında üç ana safhadan geçmektedirler:¹⁶ Tablo 1'de gösterildiği gibi, ilk safha normların ortaya çıkışı, ikinci safha normların yaygınlık kazanması ve son safha da normların devletler arasında genel kabul görmesi safhasıdır. İlk iki safha arasındaki "dönüm noktası", bir normun ortaya çıkışından sonra belirli sayıda devletlerin normu benimsemeleri yoluyla normun geniş yaygınlık kazanmaya başladığı kritik noktayı ifade etmektedir.

TABLO 1 - Uluslar Arası Normların Geçirdiği Safhalar

<i>Normun Ortaya Çıkışı</i>	<i>Normun Yaygınlaşması</i>	Normun Uluslar-Arasılaşması
Safha 1	(Dönüm Noktası) Safha 2	Safha 3

Uluslar arası normların oluşum safhalarını daha ayrıntılı incelemek gerekirse; birinci safhada normun ortaya çıkış süreci yer almaktadır. Bu safhada norm liderleri, devletleri yeni bir normu benimsemek üzere ikna etmeye çalışmaktadırlar. Yeni bir normun uluslar arası plâformda

¹⁴ Robin M. Williams, Jr., "Norms: The concept of norms," David L. Sills (der.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Volume 11, (New York: Macmillan, 1968), s. 204.

¹⁵ Bakınız: Peter J. Katzenstein (der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (New York: Columbia University Press, 1996).

¹⁶ Ayrıntılı tartışma ve Tablo 1'in orijinali için bakınız: Martha Finnemore ve Kathryn Sikkink, "International Norm Dynamics and Political Change," *International Organizations*, Vol. 52, No. 4, 1998, ss. 887-917.

geçerlilik kazanmasında en büyük rolü olan aktörler, bu yeni normun sivil toplum ve devletler tarafından tanınması için uğraşan “norm liderleri”dir. Norm liderlerini yeni bir normun oluşturulması ve benimsenmesi için çaba harcamaya iten başlıca nedenler arasında, toplumun genel iyilik ve gelişimi yönünde çalışma, fedakârlık gösterme, paylaşım ve bu yeni normun toplumsal yaşamı daha iyiye götüreceğine olan inanç yer almaktadır.

TABLO 2 - Uluslar Arası Normların Oluşumu

	Safha 1 Normun Ortaya Çıkışı	Safha 2 Normun Yaygınlaşması	Safha 3 Normun Uluslar- Arasılaşması
Aktörler	Norm liderleri, kurumsal plâformlar ve hükümet-dışı örgütler	Devletler, Uluslar arası kuruluşlar ve networkler	Yasalar, bürokrasi, mesleki eğitim
Dürtüler	Fedakârlık, duygu paylaşımı, kavramsal inanç	Meşruluk kazanma itibar görme, kabul görme	Uygunluk itaat etme Uygunluk, Uygunluk,
Başat Mekanizmalar	İkna etme	Sosyalleşme, kurumsallaşma, uygulama	Kurumsallaşma âdet haline gelme

Şüphesiz ki, norm liderleri yeni bir normun oluşturulmasında, kurumsal birtakım plâformlardan ve hükümet-dışı örgütlerden yararlanırlar. Örneğin; doğal çevrenin korunması ile ilgili yeni bir normun kabulü için Greenpeace örgütünden yararlanılması gibi. Bu aşamada, devletlerin ve uluslar arası kuruluşların davranışlarını etkileyerek bu yeni normun kabulünü sağlayacak etkiyi oluşturmak için, normun promosyonunu yapan hükümet-dışı örgütlerin gerekli bilgi, uzmanlık ve kaynaklara sahip olup olmadığı büyük önem taşımaktadır. Belirli bir sayıda devletin iknası sonucunda bu yeni norm bir “dönüm noktası”na ulaşır ve bu noktadan sonra normun yaygınlık kazanma süreci başlamaktadır.

Normların yaygınlaşmasını kapsayan ikinci safhada; devletler, uluslar arası kuruluşlar ve networkler temel aktörler olarak yer alırlar. Tablo 2’de de görüldüğü gibi, devletler uluslar arası toplumun bir üyesi olma

güdüsü ile bu yeni normları benimseme yoluna giderler.¹⁷ Toplumun içinden gelen bir baskı olmasa dahi devletler, uluslar arası alanda politik kimliklerini ispat etme, meşruluk kazanma ve itibar görme dürtüsü ile yeni normları kabul ederler. Böylece, bir devlet tarafından benimsenen uluslar arası normlar, o devletin diğer devletler arasında hangi gruba ait olduğunu belirlemede etkin rol oynamaktadırlar.

En son safha olan üçüncü safhada, normların uluslar arası geçerlilik kazanması yer almaktadır. Uluslar arası alanda geniş ölçüde geçerlilik kazanan ve kurumsallaşan normlar, öylesine kuvvetli ve üzerinde tartışma götürmez bir hâl alırlar ki, onları sistemin kendisinden ayırt etmek imkânsızlaşır. Bu tür uluslar arası normlar; yasalar, bürokrasi ve meslekî örgütlenmelerin meslekiçi eğitim yolu ile yerleşik hale gelirler. Örneğin; doktorlar insan hayatını her şeyden üstün tutmak üzere eğitilirlerken, askerler belirli stratejik amaçlar için hayatlarından vazgeçmeye hazırdırlar. Ekonomistlerin, çevrebilimcilerin ya da avukatların her biri, meslekî eğitim yolu ile değişik normatif kural ve yargılar edinirler.

NORMATİF TEORİNİN TEMELLERİ VE KAPSAMI

Aslında Normatif teorinin kökenlerini, Plato ve Aristo'dan Aquinalı Thomas ve Augustine'ne; Hobbes, Locke ve Rousseau'dan Kant, Burke ve Mill'e kadar uzanan klâsik siyasal felsefede bulmak mümkündür. Adalet, demokrasi, iyi ve kötünün ayrımı, yurttaşlık, haklar ve ödevler ve benzeri normatif meseleler filozofları, siyasal düşünür ve yazarları yüzyıllar boyunca fazlasıyla meşgul etmiştir.

Hoffman'ın yaptığı bir sınıflamaya göre, Normatif uluslar arası ilişkiler teorisinin oluşmasında birbirini izleyen dört safhadan söz edilebilir. Herbir safhada teorinin geçirdiği evreler hem kuramsal tartışmalardan, hem de dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarından etkilenmiştir.¹⁸ İlk safha, Uluslar Arası İlişkiler'in akademik bir disiplin olarak kurulması evresine denk düşmektedir. Uluslar Arası İlişkiler esasında, savaşa karşı çareler üretmek üzere normatif ve reformcu bir araştırma kolu olarak kurulmuştur. Uluslar arası hukuk ve uluslar arası kuruluşlar temelinde "hukuk yolu ile barışa ulaşma" biçiminde karakterize edilebilecek olan bu safha, iki dünya savaşı arasındaki ütopyacılık akımı dönemine rast gelmektedir.

¹⁷ Tablo 2'nin orijinali için bakınız: Finnemore ve Sikkink, "International Norm Dynamics," s. 898.

¹⁸ Mark Hoffman, "Normative international theory: Approaches and issues," A. J. R. Groom ve Margot Light (der.), *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*, (London: Pinter, 1994), s. 27-44.

İkinci safha, Milletler Cemiyeti'nin savaşı önlemedeki başarısızlığı ve E. H. Carr'ın ütopyacılığı eleştiren ünlü çalışması "Yirmi Yıl Krizi, 1919-1939"¹⁹ ile başlamaktadır. Soğuk Savaş süresince hem içinde bulunulan ortam, hem de realizmin kuramsal üstünlüğü Uluslar Arası İlişkiler disiplininin normatif yönelimlerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Uluslar Arası İlişkilerde pozitivist sosyal bilimin hâkimiyeti ile normatif teori, disiplin içinde marjinalleşmiştir. Bu dönemde, "İngiliz Okulu" olarak bilinen kuramsal akımın, normatif bir unsur taşıyan "uluslar arası toplum" kavramını geliştirmesine karşın, sonuç olarak düzeni adaletten imtiyazlı kılmaları Normatif teoriye fazla bir vaatle bulunmamıştır.

Üçüncü safha, "büyük metodolojik tartışma" olarak da adlandırılan Davranışçılar ve Klâsik Realist yaklaşımlar arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde kuramcılar, değerlerin teoriler üzerindeki etkisi ile ilgilenmişler; ayrıca normatif tartışmaların uluslar arası ilişkilerdeki pek çok meseleyi (örneğin, güç kullanımı, nükleer caydırıcılık ve adalet dağılımı) içine alır hâle gelmesini sağlamışlardır.

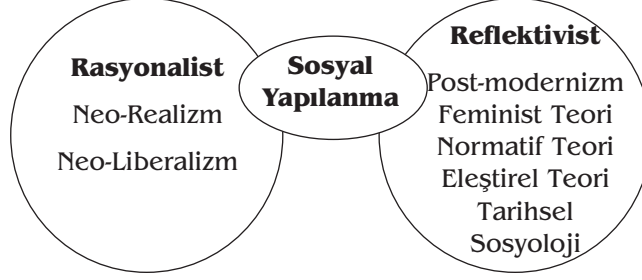
Dördüncü ve sonuncu safha, 1980'lerin sonlarından itibaren başlayarak Soğuk Savaş'ın yükselen tansiyonuna ve Neorealizmin dayattığı pozitivist tepki olarak gelişmiştir. Hoffman'ın deyişiyle, Uluslar Arası İlişkiler disiplininin modernizm ve post-modernizm tartışmaları ile bağlantısını kurarak kapsamını genişletmek ve Uluslar Arası İlişkileri sosyal ve siyasal bir kuram olarak yeniden düzenlemek bu dönemin başlıca amacıdır.

Brown'un tanımıyla Normatif Uluslar arası İlişkiler teorisi, "Uluslar Arası İlişkilerin ahlâkî boyutunu ve daha geniş olarak Uluslar Arası İlişkiler disiplininin ürettiği anlam ve yorumları konu edinen çalışma alanıdır."²⁰ Diğer bir deyişle Normatif teori, hürriyet, adalet dağılımı, egemenlik, şiddet, savaş, insan hakları gibi devlet-merkezli global pratiklerin etik yanlarını araştırma konusu edinmektedir. Uluslar Arası İlişkiler teorilerindeki yeni gelişmeleri incelediği bir makalesinde Smith, 1990'ların sonlarında Uluslar Arası İlişkiler teorilerinin genel bir haritasını çizmektedir. Smith'in öngördüğü taslak aşağıda Şema 1'de verilmiştir.²¹ Burada Normatif teori, Reflektivist teoriler grubu içinde yer almaktadır.

¹⁹ Orijinal çalışma için bakınız: E. H. Carr, *The Twenty Years Crisis, 1919-1939*, (London: Macmillan, 1981).

²⁰ Chris Brown, *International Relations Theory: New Normative Approaches*, (London: Harvester-Wheatons, 1992), s. 3.

²¹ Steve Smith, "Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory," John Baylis ve Steve Smith (der.), *The Globalization of World Politics*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 228.

ŞEMA 1 - 1990'ların Sonlarında Uluslar Arası İlişkiler Teorileri

Frost'un da belirttiği gibi, günümüzde uluslar arası politikadaki tüm normatif meseleler, dolaylı ya da dolaysız olarak devlet, devletler arası ilişkiler ve bireylerin birer yurttaş olarak devlet ile olan ilişkilerine değinmektedir.²² Normatif teorisyenlerin yanıt aradıkları tipik sorulardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Devlet egemenliği ne dereceye kadar insan haklarından daha fazla önemlidir? İnsan haklarını ve adaleti korumadaki görevimiz nedir? İnsani müdahalelerin sınırı nerede çizilmelidir ve bu müdahaleler bir devletin egemenliğini çiğnemek anlamını taşır mı? Mültecilere nasıl davranmak gereklidir? Uluslar arası alanda dünyadaki kıt kaynakların haklı dağıtımını nasıl olmalıdır? Hangi savaşlar meşrudur? Tüm milletler kendi geleceklerini saptama iradesine sahip olmalı mıdır? Çevre sorunları ne dereceye kadar globaldirler? Global çevre sorunlarının sorumluları kimdir ve bu sorunların çözümü için gerekli olan maddi kaynaklar kimler tarafından sağlanmalıdır? Dünya çapındaki çevre sorunlarının çözümü ve çevrenin korunması için etik açıdan ne tür organizasyonlar uygundur? vb. Yanıt arayan bunlar gibi pek çok soruya daha birçoklarını eklemek mümkündür. Ancak Frost'un da vurguladığı gibi, "bu soruları cevaplayacak kolay yanıtlar yoktur ve normatif teori ile uğraşmak karmaşık, zorlu, ve pratik açıdan oldukça önemlidir."²³

Normatif teorinin ana konusunu, bireylerin içinde yaşadıkları aile, sivil toplum, dinsel kurumlar, devlet ve egemen devletler sistemi gibi sosyal kurumlarla bireylerin değer yarguları arasındaki bağlantının nasıl kurulması gerektiğinin araştırılması oluşturmaktadır. Aynı zamanda Normatif teori, hürriyet, eşitlik, adalet, demokrasi, savaş, devlet egemenliği ve benzeri temel normatif kavramların yukarıda belirtilen

²² Frost, *Ethics in International Relations*, s. 79.

²³ Frost, "The Role of Normative Theory in IR," s. 110.

sosyal kurumlarla olan ilişkilerini incelemeyi de temel sorunsalı olarak kabul etmektedir.

Birer vatandaş olarak bireyler günlük yaşamlarında kişisel, sosyal ya da politik içerikli pek çok normatif sorular ve tercihlerle her zaman karşı karşıya kalmakta; bu sorulara öyle ya da böyle bir yanıt vermektedirler. Örneğin, kendilerine uzatılan televizyon mikrofonlarına, ya da yapılan kamuoyu anketlerine cevap vererek, iç politikadan dış politikaya ve uluslar arası sorunlara, savaşımlara kadar çok çeşitli konularda fikirlerini belirtmekte ve bu fikirleri belirli normlarla ilişkilendirerek geçerli kılmaya çalışmaktadırlar. Yine bu bireyler, üyesi buldukları aile, sosyal, meslekî, dinî kurumlar, destekledikleri partiler, katıldıkları sivil toplum örgüt ve eylemleri ile vatandaşı oldukları devletin veya egemen devletler sisteminin belirli bir konudaki tavrına karşın normatif tercihlerini bir şekilde dayatmaktadırlar.

Vatandaşların oluşturduğu devlet ve devletlerin oluşturduğu günümüz egemen devletler düzeni de, tıpkı bireyler gibi birtakım normatif fikir ve tercihlerle yola çıkmaktadırlar. Yapılan normatif tercihler, hangi değerlerin üstün tutulduğuna bağlıdır. Öyleyse, bireylerin oluşturduğu devletler, devletlerin oluşturduğu dünya düzeni de normatif tercih ve değer yargılarının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, günümüz dünyasındaki serbest pazar ekonomisinin temelinde bu ekonomiyi uygulayanların temel kabul ettiği birtakım değer yargıları yatmaktadır. Bunlar, bireysel hak ve özgürlüklerin, özel mülkiyetin ve akitlerin önemine ve önceliğine olan inançtır. Benzer bir şekilde, egemen devletler sistemi de devletlerin özerkliği ve dünya düzenini temel almaktadırlar. Öyleyse, her birey, her aile, her dinsel kurum ve her devlet kendi varoluşlarını haklılaştıran etik iddialar ileri sürmektedirler. Bu iddiaların öne sürümü sırasında da, çeşitli nedenlerden ve dayanak noktalarından yararlanmakta ve tüm bu nedenleri de, çoğunluk tarafından kabul edilen belirli uluslar arası yerleşik normlara dayandırmaktadırlar.

Uluslar Arası İlişkilerde normatif sorunların ele alınmasında, normatif teorilere temel teşkil etmek üzere iki ana yaklaşımdan söz edilebilir: "Kozmopolitan" ve "Komüniteryen" yaklaşımlardır. Bu iki yaklaşım, çeşitli normatif konuları değişik açılardan ele alıp yorumlarken devlet egemenliği, insan hakları, adalet dağılımı, insanî müdahaleler ve çevre sorunlarının normatif sınırlarını açıklamaya çalışmaktadırlar.

Komüniteryen yaklaşıma göre devlet egemenliğinin kaynağı, bireylerin devleti oluşturan halkın birer üyesi olmaları olgusudur. Yani, bu görüşü savunanlar, egemenlik hakkının kayıtsız şartsız devletin kendi-

sine ait olduğunu ileri sürmektedirler. Buna karşılık, Kozmopolitan yaklaşımı ilke edinenler ise, bu görüşü tamamiyle reddederek evrensel bir tasarım ileri sürmektedirler. Buna göre evrensel insan hakları, devletin egemenliği nosyonunu fazlasıyla aşmaktadır.

İnsan hakları sorununa gelince: Komüniteryen yaklaşım, bireylerin özerk birer varlık olmadıkları ve kimliklerini toplumun bir üyesi olma sıfatı ile kazandıkları tezini ileri sürmektedir. Bu nedenden dolayıdır ki, her toplumun kendine ait bir sosyal, siyasal ve ekonomik düzen kurma hakkı vardır ve bireyler içinde yaşadıkları toplumun kurduğu bu düzenin ötesinde bir hak talep edemezler. Kozmopolitan yaklaşım ise, yine evrensel bir bakış açısı takınmakta ve toplumun bir üyesi olarak değil, ancak özerk birer ahlâkî varlık olmaları nedeniyle bireylerin insan haklarına sahip olduklarını belirtmektedirler. Onlara göre haklar, bireylerin bu özerk statülerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu nedenden ötürü de, hakları bireylerden ayırmak mümkün değildir. Bunun sonucu olarak da insan hakları, mevcut tüm toplumsal düzenlerin üstünde ve onlardan bağımsız olarak var olmaktadır.

Komüniteryen yaklaşım, uluslar arası politikada müdahale etmeme kuralını benimseyerek uluslar arası toplumda düzenin öneminin altını çizirken; Kozmopolitan yaklaşım ise, bir devletin içişlerine müdahalenin belirli bazı koşullar altında mazur görülebileceğini savunmaktadır. Bu koşulların başında, ülkedeki insan haklarının ve sosyal adaletin korunmasının geldiğini öne sürmektedirler. Adalet dağılımına gelince: "Kozmopolitanlar eşitliği bireysel açıdan ele almakta ve dünya çapında adaletin sağlanması için sosyal kurumların aracılığının gerekliliğini vurgulamaktadırlar." Öte yandan Komüniteryenler ise adalet dağılımı hakkındaki düşüncelerini, "sosyal kurumların bireylerin varoluşlarının temeli olduğu, bu yüzden de diğerlerinden beklenen adaletin ancak belirli bir toplum içinde geçerli olabileceği, bu iddia ve beklentilerin evrenselleştirilemeyeceği"²⁴ şeklinde açıklamaktadırlar.

Kozmopolitan yaklaşımın çevre sorunlarına bakış açısı yine evrensel boyuttadır. Buna göre çevre sorunların normatif içerikleri, global boyutta bir teorik anlayışın geliştirilmesi ve çevre sorunlarının çözümünde "evrensel müşterek iyi ve sorumluluk" kavramının temel alınacağı ortak prensiplerin oluşturulmasını gerektirmektedir. Buna karşın, Komüniteryen yaklaşımı savunanlar çevre sorunları için evrensel çözüm önerilerinin geliştirilmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Bunun nedeni olarak da, her çevre sorununun farklı bir çözümü gerekli kıldığı ve devletlerin ulusal ekonomik çıkarlarını kolla-

²⁴ Hoffman, "Normative International Theory," s. 36.

mak temelinde kendi ülkelerinin doğal çevresini korumaya öncelik verecekleri tezini ileri sürmektedirler.

Öyleyse, Normatif teorinin Uluslar Arası İlişkiler teorileri arasındaki yeri nedir? Uluslar arası etik eski bir hayal, entelektüel bir heves, ya da yeni bir araştırma alanı olarak mı değerlendirilmelidir? Brown, uluslar arası etik ve Normatif teoriyi gerçekleşmesi mümkün olmayan bir fantezi ya da entelektüel bir heves olarak gören akademisyenlere cevap verdiği makalesinde bu soruların yanıtını aramaktadır. Brown'a göre, uluslar arası etik ve Normatif teorinin birer hayal ya da fantezi olarak kabul edilmesini gerektiren hiçbir geçerli neden bulunmamaktadır; çünkü uluslar arası etik halen üzerinde çalışılan "bir projedir, tamamlanmış bir eser değildir."²⁶ Normatif teorinin geçici bir heves ya da sönük bir akım olmadığını söylerken de Brown, Normatif teorinin 1980 sonrası nasıl da akademik disiplinin uzak bir köşesinden merkezine doğru yol almaya başladığını ve uluslar arası etiğin neden ciddiye alınması gerektiğini tartışmaktadır. Burada karşımıza iki soru çıkmaktadır: Normatif teorinin yeniden canlanması Amerikan hegemonyasının gücünün azalmasına ya da Soğuk Savaş politikalarının sona ermesinin bir sonucu mu dur? Brown'a göre, Soğuk Savaş'ın güvenlik zorunluluklarının ortadan kalkışı devletlerin normatif meselelerin üzerinde yoğunlaşmalarına yol açmıştır.

Bir fantezi veya geçici bir akademik heves olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan uluslar arası etik ya da Normatif teori geçerli bir akademik araştırma alanı mıdır? Brown'un buna cevabı, alanda birçok yeni çalışma yapılıp yayınlanıyor olmasına ve normatif sorunların günümüzde daha çok ciddiye alınıp üzerinde tartışılmasına rağmen, Normatif teorinin tam anlamıyla bütünlük kazanmış bir araştırma alanı olarak henüz var olmadığı şeklindedir. Frost da bu görüşe katılarak, gerek uluslar arası politikada, gerekse akademik alanda normatif konulara artan ilgiye karşın Normatif teorinin halen disiplinin merkezinde bir konuma sahip olmadığını belirtmektedir.²⁷ Diğer taraftan da, post-pozitivist Uluslar Arası İlişkiler teorilerinin gelişmesi ile Normatif teorinin hakkettiği yere gelmesi yolunun açıldığını da vurgulamaktadır.

Post-pozitivist teoriler arasında eleştirel, feminist, sosyal yapılanma, post-yapısalcılık ve post-modern yaklaşımlar yer almaktadır. Tüm bu yaklaşımların bazı ortak özelliklerinden söz etmek mümkündür: Bunlardan ilki, sosyal bilimcilerin araştırma alanının insan davranışları

²⁵ Bu soruyu tartışma konusu edinen makale için bakınız: Chris Brown, "International ethics: Fad, fantasy or field?," *Paradigms*, Vol. 8, No. 1, 1994, ss. 1-12.

²⁶ Brown, "International Ethics," s. 3.

²⁷ Frost, *Ethics in International Relations*, s. 7.

ve ilişkileri olduğu temelidir. İkinci ortak özellik ise, üzerinde çalışılan sosyal yapıların insanların bilinçli seçimlerinin birer sonucu olmalarıdır. Buna bağlı olarak da üçüncü ortak özellik, dünyamızdaki sosyal yapının mantıksal bir kısır döngü değil, ancak bir insan yapımı olduğunun vurgulanmasıdır. Oluşturulan teoriler, sadece dünyayı anlamaya ve toplumların nasıl davrandığını açıklamaya yaramakla kalmazlar; kendileri insan tasarımı oldukları için teoriler, açıklamaya çalıştıkları dünyayı aynı zamanda da şekillendirmektedirler.²⁸ Yani bu dördüncü özellik, Uluslar Arası İlişkiler teorisyenlerinin kendilerinin de, hakkında teoriler ürettikleri dünya ve toplum düzeninin oluşumuna yine bu teoriler aracılığıyla katkıda bulduklarını içermektedir. Beşinci özellik, kimliklerimizin içinde yaşadığımız toplumlar tarafından verili olduğu ve bu toplumsal oluşumların da yine bizlerin birer ürünü olduğu gerçeğinin kabulünü içermektedir. Altıncı ortak nokta, davranışlarımızı açıklamakta ve haklılaştırmakta ileri sürdüğümüz nedenlerin, sosyal yapıların birer ürünü olmaları ve yine bu sosyal yapılar içinde geçerlilik kazanmalarıdır. Başka bir ortak nokta da, kullandığımız lisanın kendi kimliğimizi ve içinde yaşadığımız sosyal realiteyi oluşturmada oynadığı önemli rolün vurgulanmasıdır. Son ortak özellik ise, davranışlarımıza ölçüt aldığımız kuralların, bazı davranış ve hareketleri mümkün ve haklı kılarken diğerlerini sınırlandırmasıdır.

Ortak özelliklerini özetle sıralamaya çalıştığımız tüm bu post-pozitivist yaklaşımların Normatif teori açısından önemi ise, hepsinin de sosyal realitenin oluşturulmasında normların önemli rolünü kabul etmeleri ve oluşturulan tüm sosyal düzenlerin değer yargılarını da yansıtıyor olduklarını vurgulamalarıdır.²⁹ Bütün bu post-pozitivist yaklaşımların temel amacı, günümüz uluslar arası politikasının oluşumunda gizli kalmış olan yanları ortaya çıkarmak, birtakım doğal süreç ve kanunların değil de, onları oluşturan bireylerin birer seçimi ve yapımı olan toplumların ve mevcut dünya düzeninin nasıl kimilerine yararlar sağlarken, kimilerini baskı altına aldığını gözler önüne sermektir. Bunu yaparken de, bu yaklaşımları kullanan teorisyenler doğal olarak çeşitli normatif tartışmalara girişmek durumundadırlar. Ancak, Frost'un da ileri sürdüğü üzere, hâlen post-pozitivist teorisyenler bile tam olarak "bu koşullar altında normatif açıdan ne yapılması uygundur?" sorusunu tartışma konusu edinerek direkt olarak cevaplamaya

²⁸ Bakınız: Robert W. Cox, "Social forces, states and world orders: Beyond International Relations Theory," *Millennium*, Vol. 10, No. 2, 1981, ss. 126-151.

²⁹ Post-pozitivist teoriler ve Normatif teori ilişkisi için bakınız: Mervyn Frost, "A Turn not Taken: Ethics in IR at the Millennium," *Review of International Studies*, Vol. 24, Special Issue: The Eighty Years Crisis 1919-1999, Dec. 1998, ss. 119-132.

girişmekte tereddüt etmektedirler.³⁰ Bunun sebebi ise, Uluslar Arası İlişkiler teorisyenlerinin halen olgu/değer ayrımını temel edinen tasvir edici pozitivist anlayışın engellemesiyle karşılaşmalarıdır.

Ancak; günümüzde, tüm teorisyenlerin kapalı ya da açık bir şekilde takındıkları normatif bakış açılarını tamamiyle ortaya çıkartıp bu konularını açıkça savunmalarının tam zamanıdır; çünkü Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çeşitli normatif mesele ve gelişmeler, Normatif teorinin uluslar arası politikada yeni bir teorik bir zemin sağlanması gerekliliğini kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Öyleyse günümüz Uluslar Arası İlişkiler teori ve teorisyenleri; felsefe, siyasal felsefe, sosyoloji gibi diğer sosyal bilimlerin açıkça ele alıp konu edindiği adalet, demokrasi, insan hakları, milliyetçilik, eşitlik, özgürlük gibi kavramları ele alıp tartışmakta geri kalmamalıdır; çünkü bu geri kalış, Uluslar Arası İlişkiler disiplininin kendi alanında bir geri kalış olacaktır ve bu da mutlaka engellenmelidir.³¹

GENEL DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaş sonrasında halen oluşum içinde bulunan bir dünya düzeninde yeniden canlanma imkânı bulan Normatif teorinin kuramsal boyutlarıyla ele alındığı bu çalışmada, Normatif teorinin Uluslar Arası İlişkiler'e getirdiği yeni açılımlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak, Normatif teorinin uzun yıllar boyunca Uluslar Arası İlişkiler disiplininde marjinal bir konumda kalmasının nedenleri tartışılmış ve ardından da uluslar arası normların oluşum aşamalarına değinilmiştir. Daha sonra ise, Normatif teorinin temelleri ve kapsamı üzerinde durulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında uluslar arası politikadaki normatif sorunlara verilen önem ve akademik çevrelerde bunlara duyulan ilgi neticesinde, Normatif teorinin bu sorunların analizi ve çözümünde başvurulacak temel teorilerden biri olarak gelişmesi yolu açılmıştır. Böylece, hem teoride hem de uygulamada görülen gelişmeler sonucunda Normatif teori, disiplinde gereği gibi bir konuma sahip olma yolunda ilerlemektedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında Neufeld, Uluslar Arası İlişkiler teorisinin pozitivistimin ötesinde insanlığın özgürleşmesi yönünde gelişmesi gerektiğini belirterek, post-modernci, feminist ve normatif teorilerin bu yolda iyi örnekler oluşturduğunu söylemektedir. Neufeld bunun nedenini de kısaca şöyle değinmektedir: "Uluslar arası İlişkiler teorisi 'özündeki moral taahhüde' sadık kalmak istiyorsa, disiplininin

³⁰ Frost, "A Turn not Taken," s. 127.

³¹ Frost, "A Turn not Taken," s. 132.

içinde bulunduğu yeniden yapılanma sürecinin 'değiştirici ve devrimci' bir sonuca ulaştırılması gerekmektedir."³²

Realist teorilerin uluslar arası politikaya ilişkin katı ön yarguları ile mevcut uluslar arası sistemi tam manasıyla açıklamakta yetersiz kaldıkları noktada, Soğuk Savaş sonrası ortamda daha iyi bir gelişme ortamı bulan Normatif teori devreye girerek birtakım yararlı teorik açıklamalar üretmektedir. Bu bağlamda Normatif teori, uluslar arası ilişkilerdeki mevcut sorunları tamamıyla çözmeseyse de, bunları çözme yolunda bir başlangıç noktası teşkil edebilecek birtakım olumlu öneriler sunması açısından çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Tüm bu nedenlerden ötürüdür ki, Normatif teori ve yaklaşımlar üzerinde daha çok durulması, daha kapsamlı inceleme ve çalışmalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BANKS, Michael. "The Inter-paradigm debate," Margot Light ve A.J.R. Groom (der.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, (London: Pinter, 1985), ss. 7-26.

BROWN, Chris. "International ethics: Fad, fantasy or field?," *Paradigms*, (Vol. 8, No. 1, summer 1994), ss. 1-12.

BROWN, Chris. *International Relations Theory: New Normative Approaches*, (London: Harvester-Wheatons, 1992).

BULL, Hedley. *The Anarchical Society*, (London: Macmillan, 1977).

CARR, E. H. *The Twenty Years Crisis, 1919-1939*, (London: Macmillan, 1981).

COX, Robert W. "Social forces, states and world orders: Beyond International Relations Theory," *Millennium*, (Vol. 10, No. 2, 1981), ss. 126-151.

FINNEMORE, Martha ve Kathryn Sikkink. "International norm dynamics and political change," *International Organizations*, (Vol. 52, No. 4, 1998), ss. 887-917.

FROST, Mervyn. "A turn not taken: Ethics in IR at the Millennium," *Review of International Studies*, (Vol. 24, Special issue: *The Eighty Years Crisis 1919-1999*, Dec. 1998), ss. 119-132.

FROST, Mervyn. *Ethics in International Relations: A Constitutive Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

³² Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, s. 125

FROST, Mervyn. Kent Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisansı Uluslar arası İlişkiler Teorileri I-II Ders Notları, (Canterbury - İngiltere: Kent Üniversitesi), 1996-1997.

FROST, Mervyn. "The role of Normative theory in IR," *Millennium*, (Vol. 23, No. 1, 1994), ss. 109-118.

GEERTZ, Clifford. *The Interpretation of Cultures*, (London: Fontana Press, 1993).

HOFFMAN, Mark. "Normative international theory: Approaches and issues," A.J.R. Groom ve Margot Light (der.), *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*, (London: Pinter, 1994), ss. 27-44.

KATZENSTEIN, Peter J. (der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (New York: Columbia University Press, 1996).

MORGENTHAU, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: McGraw-Hill, 1993).

NEUFELD, Mark A. *The Restructuring of International Relations Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

ROSENBERG, Justin. "The international imagination: IR theory and 'Classic Social Analysis'," *Millennium: Journal of International Studies*, (Vol. 23, No. 1, 1994), ss. 85-108.

SMITH, Steve. "Reflectivist and constructivist approaches to international theory," John Baylis ve Steve Smith (der.), *The Globalization of World Politics*, (second edition), (Oxford: Oxford University Press, 21997), ss. 224-249.

VASQUEZ, John A. *The Power of Power Politics: A Critique*, (London: Frances Pinter, 1983).

WILLIAMS, Robin M. "Norms: The concept of norms," David L. Sills (der.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Volume 11, (New York: Macmillan, 1968).